

MARTIN SAMUEL MÖCKESCH – TRANSYLVANIAN FOLKLORIST

Monica Negoescu, Assist., PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: Under the influence of the 19th century European ideology, certain Transylvanian Saxon scholars became interested in collecting their own folklore first and, later on, the Romanian and Hungarian ones. As far as the Romanian folklore is concerned, the collections of traditional songs they elaborated and translated, the stories and novels about the Romanians' life they wrote almost two centuries ago show a surprisingly deep knowledge of the Romanian spirituality.

*One of the most important figures of the 19th century Transylvanian culture is the Saxon scholar Martin Samuel Möckesch (1813-1890) who comes from a long line of Lutheran priests. After finishing his studies in Berlin he becomes a priest in Proștea Mare and in the same year 1844 he publishes the first two folk songs in original and translation called *Jalea înstrăinatului și Voinicul și murgul*. Two years later he publishes a collection of Romanian folk songs translated into German, *Geistliche Lieder in walachischer Sprache*, as he wants to make known the Romanian folklore to his compatriots.*

The present paper tries to take a look at the whole cultural activity regarding the Romanian folklore of this cultural personality of the 19th century.

Keywords: Saxons, Transylvania, Romanian folklore, Möckesch, translation

“Două cărți m-au însoțit pînă acum: Poveștile Fraților Grimm și Biblia. Încă înainte de a ști să citesc, am cunoscut ambele cărți: mama îmi povestea povești, tata îmi citea Biblia... De aceea cartea poveștilor era cartea mamei, Biblia, a tatălui. Și așa a rămas pînă astăzi. Și așa cum mama și tata îmi aparțin deopotrivă, așa îmi aparțin Poveștile și Biblia împreună. Este același adevăr pe care l-am întîlnit în ambele cărți, chiar dacă reprezentarea lui este deosebită”.¹

La începutul sec. 19 (1812-1815) Jacob și Wilhelm Grimm publică în două volume o culegere de povești intitulată *Kinder und Hausmärchen* care le va aduce acestora o celebritate mai mare chiar decât dicționarele sau studiile de germanistică publicate. Culegerea și prelucrarea (sau nu!) a poveștilor în spațiul european nu începe, desigur, cu Frații Grimm, ci se înscrie într-un curent mai larg, început cu aproximativ cinci secole în urmă.

La 1525 apare în Italia sub titlul *Il Novellino-Le ciento Novelle Antike*, prima culegere de povești, iar pe la mijlocul secolului, Giovanni Francesco Straparola publică sub titlul *Le piacevoli notti*, o culegere de 74 de povești, din care Clemens Brentano traduce fragmente, trimițând Fraților Grimm șase povești. Un alt volum italian de povești important este și *Povestea poveștilor sau amuzament pentru copii (Lo cunto de li cunti uouero la*

¹ „Zwei Bücher haben mich durch meine Kindheit und Jugendzeit begleitet: Grimms Märchen und die Bibel. Noch bevor ich lesen und schreiben konnte, habe ich diese beiden Bücher kennen und lieben gelernt. Meine Mutter hat mir Märchen erzählt – mein Vater biblische Geschichten. Das Märchenbuch war deshalb für mich von frühest Kindheit an ein «mütterliches» Buch und die Bibel ein «väterliches». Und das ist so geblieben bis heute. Weil aber Mutter und Vater zusammengehören, gehören für mich auch Märchen und Bibel zusammen. Es ist dieselbe Wirklichkeit, die uns in beiden Büchern begegnet, auch wenn die Bilder verschieden sind.“ Arnold Bittlinger, *Es war einmal. Grimms Märchen im Lichte von Tiefenpsychologie und Bibel* (A fost odată. Poveștile Fraților Grimm în lumina psihologiei abisale și a Bibliei), vol. 1, ed. Metanoia, Kindhausen, 2005, pg. 7

trattenimento de' peccerile), publicat un secol mai târziu de Giannbatistae Basile sub titlul *Pentamerone* (influențat de *Decameronul* lui Boccaccio) și prefațat în 1846 de Frații Grimm.

Atât poveștile franceze ale lui Charles Perrault care circulau în Europa începând cu 1697 cât și cele 41 de volume de fabule, povești arabe (*1001 de nopți*), indiene și europene reunite sub titlul *Cabinet des fees*, din care 11 volume sunt traduse la sfârșitul secolului 18 în limba germană ca *Blaue des Bibliothek aller Nationen* reprezintă surse serioase de inspirație pentru culegerea de povești a Fraților Grimm.

Interesul vremii pentru cântece, povești, poezii populare, pentru cultura populară în general a fost stimulat și de J. G. Von Herder (1744-1803) care includea în termenul de *națiune* nu numai limba și tradițiile culturale ci și dansul, muzica, arta, îndemnându-i astfel pe germani la o revizuire a atitudinii față de propria limbă și cultură, el însuși culegând cântece populare publicate sub titlul *Glasuri ale popoarelor în cântece* (*Stimmen der Völker in ihren Liedern*). În lucrările sale *Fragmente cu privire la noua literatură germană* (*Fragmente über die neuere deutsche Literatur*) și *Despre stilul și arta germană* (*Von deutscher Art und Kunst*) militează pentru o literatură proprie originală, fără influențe străine, orientată spre creația poetică populară, dezvoltând și conceptul de „spirit al poporului” (*Volksgeist*) exprimat în și prin limba și literatura unei nații². Influențați de ideile lui J. Von Herder, L. Achim von Arnim și Clemens Brentano vor publica la rândul lor o colecție de legende și cântece populare germane - *Cornul fermecat al băiatului* (*Des Knaben Wunderhorn*) - între 1806 și 1808, cu doar patru ani înaintea *Poveștilor ...* Fraților Grimm.

În ciuda numeroaselor adăugări și eliminări ale unor povești de-a lungul reeditărilor (a doua ediție a *Poveștilor...* cu 170 povești până la a șaptea din 1857 cu 211 povești) datorate criticilor (că nu ar fi destul de *germane* sau că nu ar fi potrivite pentru copii), *Kinder und Hausmärchen*³ își datorează uriașul succes printre altele și variației motivelor provenite din spațiul european și nu numai, chiar Frații Grimm menționând, în ediția a doua, originile internaționale ale multor povești: Rusia, India, Irlanda, Finlanda, țările slavone.

E posibil să existe și origini transilvănene, săsești și românești, în *Poveștile* Fraților Grimm, dacă ținem seama de faptul că la 1845 Albert Schott publică la Stuttgart și Tübingen un volum de basme bănățene intitulat *Povești românești* (*Walachische Märchen*) culese de fratele său, Arthur Schott, administrator al unei moșii de lângă Oravița; o altă posibilă explicație ar fi că printre poveștile culese de Joseph Haltrich sub titlul "Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen" ("Povești populare germane din ținutul sașilor în Transilvania"), dintre care înainte de publicare, acesta trimite câteva și Fraților Grimm, sunt și unele românești.

Fabule despre animale există nu doar la Frații Grimm ("Prieteșugul dintre șoarece și pisică") ci și în literatura populară românească ("Șoarecele de câmp și șoarecele de oraș", "Câinele, pisica și șoarecele") sau povești în care fete frumoase se căsătoresc cu un porc sau arici ("Hans, ariciul meu") se regăsesc și la noi ("Porcul fermecat" sau "Povestea porcului").

Puternic influențați de mișcările progresiste din Europa secolului 19 (și de modelele menționate mai sus), mai ales din Germania, unde – în ciuda opreliștilor autorităților imperiale – își fac studiile, intelectualii sași se orientează spre culegerea de folclor săsesc mai întâi, dorind astfel să facă dovada unui anumit spirit german existent încă în Transilvania. Orientarea învățaților sași spre spațiul cultural german se datorează nu doar studiilor făcute în universitățile din Berlin și Leipzig (ca fii de pastori protestanți), ci și legăturilor stabilite cu

²apud Helmut Protze - *Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig* – în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 19 (1996), Heft 2

³*Poveștile Fraților Grimm*, București, introducere V. Constantinescu, ed. Polirom, 2000

intelectualitatea germană de la vremea respectivă, fapt dovedit și de corespondența importantă existentă între Frații Grimm și aceștia⁴. Însuși Herder observa pe la sfârșitul sec. 18 greutatea pe care sașii din Transilvania, această ”insulă de germanitate”, le întâmpinau.⁵

Interesul învățaților sași pentru etnia română se manifestă încă înainte de secolul 19, dacă ar fi să-l amintim pe Johann Troester din Sibiu cu volumul său din 1666 publicat la Nürnberg *Das Alt und Neu Teutsche Dacia. Das ist: Neue Beschreibung des Landes Siebenbuergens*, în care, pe lângă aspectele istorice și descrierile celorlalte nații (sașii, secuii și ungurii) oferă una dintre primele descrieri amănunțite ale vieții, portului și obiceiurilor românilor.

Revenind însă la secolul 19, pe lângă atracția pe care folclorul românesc o exercita asupra intelectualilor sași prin noutatea, prin exotismul său, aceștia mai aveau și un alt scop declarat și anume obținerea unor drepturi comune în Imperiu, după cum spuneau ei înșiși „trăind în mijlocul acestui popor avem nu numai pretenția firească pentru aceasta, dar ne va fi și cel mai ușor de a ne impune pretenția”⁶.

O personalitate importantă a intelectualității săsești este și Martin Samuel Möckesch, ale cărui date biografice sunt date în cele ce urmează: se naște în comuna Rusciori, Sibiu, în anul 1813, în familia pastorului Johann Michael Möckesch. După absolvirea Școlii gimnaziale din Sibiu în 1835 îl găsim învățător în comuna Cristian pentru scurt timp însă, deoarece un an mai târziu pleacă la Berlin pentru a studia filozofia. După absolvirea studiilor de teologie în țară în 1839 va ocupa în perioada 1840-1845 postul de profesor la Școala elementară, iar ulterior la nou înființata școală de meserii din Sibiu. În același timp publică primele două poezii în original și traduceri, *Jalea înstrăinatului* și *Voinicul și murgul* în revista *Transsilvania, Beiblatt zum Siebenbürger Boten*. Doi ani mai târziu publică traduceri din limba română, *Geistliche Lieder in walachischer Sprache*, dorind să facă cunoscută poezia populară românească și compatrioților săi. În 1845 este ales preot paroh al comunității din Bungard, Sibiu; aici va sprijini cu bani (obținuți din vânzarea volumului său *Geistliche Lieder in walachischer Sprache*) cumpărarea unui instrument de orgă în biserica evanghelică din localitate. În anii următori va fi ales preot paroh în Făgăraș, Târnava, Marpod până în 1870 când pleacă la București unde va conduce împreună cu soția o școală germană privată, predând atât în germană cât și în românește. Va trebui să renunțe însă la activitatea didactică datorită astmului de care suferea, întorcându-se la Sibiu în 1886. Moare la 15 aprilie 1890 în Spitalul orășenesc din Sibiu.

Lucrările publicate de Möckesch de-a lungul vieții dovedesc un spirit deschis către istorie (în lucrarea sa, *Beweise für die celtische Abstammung der Walachen oder Romänen, besonders derer, welcher in Grossfürstenthume Siebenbürger leben*, încearcă să demonstreze originea celtică a românilor transilvăneni), către literatură cultă (în 1862 publică un volum de poezii proprii, intitulat *Ernst und Scherz*, iar în dorința sa de a face cunoscută literatura română în spațiul vorbitorilor de limbă germană, va traduce și creații de Dimitrie Cantemir, poezii de I. Heliade Rădulescu etc) și populară (prin culegerea și traducerea în limba germană a unor cântece populare românești și țigănești).

⁴Importantă nu prin volumul ei, ci prin ideile exprimate, vezi *Briefe an Georg Daniel Teutsch*, ediție îngrijită de Monica Vlaicu, ed. Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 1994

⁵ Helmut Protze - *Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig* – în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 19 (1996), Heft 2, pg. 157

⁶ Recenzie nesemnată a vol. *Walachische Märchen* de Arthur și Albert Schott, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, serie veche, vol. 2, Sibiu, 1846, p. 498

Cea mai importantă lucrare a lui Martin Samuel Möckesch pentru folclorul românesc este broșura *Romänische Dichtungen*, publicată în 1851 la Sibiu. În prefața ei, autorul mărturisește că a cules și tradus în germană cântece populare și poezie cultă românească deoarece a dorit să arate cititorului german necunoscător al limbii române, spiritul acestei națiuni, iar "spiritul și limba unei nații se află cel mai bine din poezia sa"⁷. Va critica însă latinizarea excesivă a limbii române, observând că de cele mai multe ori poezii înlocuiesc termenii de origine slavă sau greacă fără a le păsa dacă poezia devine de neînțeles. Mai critică de asemenea și creația de dincoace și de dincolo de Carpați, observând că în Moldova și Muntenia mai ales se publică orice, pe când în Transilvania doar aceia care au o scilpire de geniu poetic, "poetisches Genie", pot să publice.

În continuare abordează poezia românească din perspectiva genului, încadrând-o în genul liric având ca subiect dragostea (în opinia sa, puține poezii au conținut epic, precum legende, povestiri). Genul dramatic este reprezentat foarte bine de traduceri din engleză și franceză, iar în ceea ce privește forma, aceasta nu are nimic nou, ea fiind cea folosită în restul Europei. Möckesch va nota și el, ca și Franz Joseph Sulzer în lucrarea sa, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, că limba română se potrivește minunat poeziei, cuvintele formând rime dintre cele mai reușite.

Importanța volumului constă și în faptul că este bilingv, fiind singurul publicat în acest fel și, mai mult decât atât, varianta originală este redată fără modificări (cu excepția reproducerii în strofe) cu litere latine după ortoepia germană, în timp ce traducerea în germană este în litere gotice. Motivul mărturisit de Möckesch este că cititorului german cunoscător cât de puțin al limbii române îi va fi mai ușor să citească în litere latine decât în cele chirilice folosite de români în perioada respectivă.

Dintre cele 34 de titluri cuprinse în volum, 6 aparțin literaturii culte, ele fiind traduceri ale creațiilor lui A. Cantemir (1), K. A. Rosetti(1), D. Bolintineanu(2), I. H. Rădulescu(2), restul fiind cântece populare culese de Möckesch, cum ar fi doine de dragoste, strigături, dar și texte mai puțin cunoscute, ex. nr. 2, pg. 6: *Dragoste veșnică*, redat parțial în cele ce urmează:

*Drage leale, mindra mea,
De tsche eshti ku voie rea?
Skimbe ani tsche vor vrea
Dragostea va reminea.*

*Holdes Mädchen, Schönste mein,
Warum willst du dich nicht freu'n?
Mag voll Wechsel Alles sein,
Bleibt doch meine Liebe dein.*

*Bate ventul ket de retsche,
Valea mekar se se setsche,
Florile'n dschos se se pletsche:
Dor de tine nu me tretsche.*

*Kalte Lüfte mögen wehen,
Trocken alle Bäche stehen,
Welk zu Grund die Blumen gehen:
Ewig werd' ich nach dir spähen.*

tsche=ce, dsch=j, sch=ș, tz=ț

Preocuparea pentru transpunerea cât mai fidelă posibil a originalului românesc se observă nu numai în păstrarea metricii românești, ci și în notele de subsol prin care Möckesch explică termenii intraductibili sau eventualele schimbări pe care le-a făcut datorită necesității păstrării rimei. Iată câteva exemple:

⁷"...dass man der Geist und die Sprache einer Nation am besten aus ihren Gedichten kennen lernt", Martin Samuel Möckesch, în Prefața (Vorrede) volumului *Romänische Dichtungen ins Deutsche übersetzt*, ed. Theodor Steinhausen, Sibiu, 1851

Pg. 6: *Leale* wird eigentlich nur die ältere Schwester, und *bade* oder *beditza* nur der ältere Bruder genannt, doch bedienen sich auch Liebende dieser Ausdrücke. (Leale se numește sora mai mare, iar bade sau beditza, fratele mai mare, însă aici are sensul de iubită. tr. n.)

Sau

Pg. 35: *statt Eichenlaub, wie es im Originale heißt, des Reimes wegen, Laub von Linden gesetzt.* (în loc de stejar, ca în original, s-a folosit frunză de tei datorită păstrării rimei)

Etc.

În 1885, Ludwig Vinzenz Fischer în al său *Repertorium* publicat în foileton în revista *Romänische Revue* editată de Cornelius Diaconovich îi făcea o critică elogioasă intelectualului sas, iar aceasta nu era singura recunoaștere: cu câțiva ani mai înainte, Regele Franz Joseph I îl decora pe Martin Samuel Möckesch pentru merite deosebite, acesta rămânând o figură importantă în cultura Transilvană a secolului 19 și nu numai.

BIBLIOGRAPHY:

1. Gh. Pavelescu – *Studii și cercetări de folclor*, ed. Minerva, București, 1971
2. Ov. Bârlea – *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974
3. Hanni Markel – *Prima generație de folcloriști sași în Anuarul de folclor III-IV*, Cluj, 1983
4. Arnold Bittlinger - *Es war einmal. Grimms Märchen im Lichte von Tiefenpsychologie und Bibel*, Metanoia, Kindhausen, 2005
5. *Poveștile Fraților Grimm*, București, introducere V. Constantinescu, ed. Polirom, 2000
6. August Ludwig Schlözer - *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, cu un cuvânt înainte de Harald Zimmermann, Köln, Wien 1979, vol. 3
7. Recenzie nesemnată a vol. *Walachische Märchen* de Arthur și Albert Schott, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, serie veche, vol. 2, Sibiu, 1846, p. 498
8. *Briefe an Georg Daniel Teutsch*, ediție îngrijită de Monica Vlaicu, ed. Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 1994
9. J. Haltrich – *Sächsische Volksmärchen aus Siebenbürgen*, Saur, München 1990,
10. Gh. Vrabie – *Folcloristica română*, București, 1968
11. Anca Goția - *Preocupări ale cărturarilor germani din Banat și Transilvania pentru folclorul românesc în secolul XIX*, în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, Ed. Politică, București, 1976
12. Simion Retegan – *Interferențe politice româno-săsești în perioada guvernării liberale (1860-1867)* în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, Ed. Politică, București, 1976
13. Joachim Wittstock – *Relații culturale dintre românii și sașii transilvăneni în anii 1800-1918* în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, Ed. Politică, București, 1976
14. Ludwig Vinzenz Fischer, *Die Romänische Literatur in Deutschland. Ein Repertorium* în *Romänische Revue*, Viena, 1895
15. Iordan Datcu, S. C. Stroescu – *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, 1979
16. Helmut Protze - *Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig* – în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 19 (1996), Heft 2
17. Johann Gottfried Herder: *Sämmtliche Werke*, editate de von Bernhard Suphan, vol. 20. Berlin, 1880, p.303-305. Recenzia lui Herder apare în 1798 în „Erfurter Nachrichten“

18. Ilie Moise – *Sibiu-Repere etnologice*, Forumul Democrat al Germanilor din România, Sibiu, 2004
19. Ilie Moise – *Contribuții ale cărturarilor germani din Banat și Transilvania la dezvoltarea folcloristicii românești* în rev. *Transilvania*, nr. 7/1983, an. XII, Sibiu
20. Papadima Ovidiu, *Literatură populară română*, Editura pentru Literatură, 1968
21. Samuel Möckesch - *Romänische Dichtungen*, Sibiu, Th. Steinhausen, 1851
22. C. Diaconovich – *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, 1900

Reviste

1. Rev. *Transsilvania. Beiblatt zum Siebenbürger Boten*, nr. 47, Sibiu, 1844
2. *Romänische Revue*, Timișoara, 1978, pr. 39